

Eduskunta, Lakivaliokunta

LAUSUNTO

4.9.2025

EOAK/4994/2025

Viite: Lakivaliokunnan kokous tiistaina 9.9.2025 klo 10 (HE 70/2025 vp)

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI PAKKOKEINOLAIN 8 LUVUN MUUTTAMISESTA

Lakivaliokunta on pyytänyt otsikkoasiassa oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa.

Esitän lausuntonani seuraavan.

YLEISTÄ

Hallituksen esityksessä on kysymys pakkokeinolain laite-etsintää koskevan sääntelyn muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin päättäisi laite-etsinnästä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta tiettyjä erikseen määriteltyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Esityksen tavoitteena on saattaa laite-etsinnästä päättämistä koskeva sääntely EU-oikeuden mukaiseksi ottaen huomioon Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö.

Esityksen taustalla on Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio, jonka mukaan toimivaltaisen viranomaisen mahdollisuus saada pääsy matkapuhelimen sisältämiin tietoihin edellyttää asianmukaisesti perusteltuja kiireellisiä tapauksia lukuun ottamatta sitä, että tällaisen mahdollisuuden käyttämisen edellytykseksi on asetettu kansallisessa lainsäädännössä tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittama etukäteisvalvonta.

VOIMASSA OLEVA SÄÄNTELY

Pakkokeinolain 8 luvun 20 §:n 1 momentin mukaan laite-etsinnällä tarkoitetaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Laite-etsinnästä päättää pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 15 §:n 3 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa poliisimies noudattaen soveltuvien osien 16 §:ssä säädettyä. Jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista [etsintä sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16, 20 tai 21 §:n mukaan on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä], noudatetaan soveltuvien osien erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 a §:ssä säädetään tilanteista, joissa laite-etsinnän edellytykset ja menettely on toimenpiteen jälkeen mahdollista saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi. Jos laite-etsintä on toimitettu kotietsinnän tai 18 §:n 4 momentissa tarkoitetun paikanetsinnän yhteydessä taikka on syytä olettaa, että etsinnän kohteeksi on joutunut 1 §:n 3 momentissa tarkoitettua tietoa, tuomioistuimen on laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön vaatimuksesta todettava, ovatko laite-etsinnän toimittamisen edellytykset olleet olemassa tai onko etsinnässä menetelty 22 §:ssä edellytetyllä tavalla ja noudatettu soveltuvien osien 5 ja 6 §:n säännöksiä.

EHDOTETTU SÄÄNTELY

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 momentti

Ehdotetun 1 momentin mukaan tuomioistuin päättää laite-etsinnästä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Asian tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvien osien, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Vaatimus on otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi ja asia on ratkaistava kiireellisesti. Jos kyseessä on 1 §:n 3 momentissa tarkoitettu tieto, noudatetaan soveltuvien osien, mitä erityisestä kotietsinnästä säädetään 15 §:n 1 ja 2 momentissa ja 17 §:ssä.

Euroopan unionin tuomioistuimen 4.10.2024 asiassa C-548/21 antaman *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck* tuomion – joka on perusteena ehdotettuun lainmuutokseen – mukaan pääsy matkapuhelimen sisältöön voi kattaa liikenne- ja sijaintitietojen lisäksi myös valokuvia, internetin selaushistorian sekä puhelimella käydyin viestinnän sisällön. Ei voida poissulkea mahdollisuutta, että matkapuhelimen sisältämiin tietoihin voisi

sisältyä myös erityisen arkaluonteisia tietoja. Toimivaltaisten viranomaisen pääsyn henkilötietoihin on katsottu aiheuttavan vaaran vakavasta tai jopa erityisen vakavasta puuttumisesta rekisteröidyn perusoikeuksiin. Sen vuoksi sen varmistamiseksi, että kussakin tapauksessa noudatetaan suhteellisuusperiaatetta punnitsemalla kaikkia asiassa merkityksellisiä seikkoja, on olennaisen tärkeää edellyttää joko tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittamaa etukäteisvalvontaa.

Ehdotettu 1 momentin ensimmäinen virke täyttää käsitykseni mukaan tämän EU-tuomioistuimen tuomiossa edellytetyn tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen toimesta tapahtuvan etukäteisvalvonnan.

Ehdotetun mukaan tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvien osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Perustelujen (s. 31–32) mukaan mainitun 3 §:n mukaisesti vaatimus olisi tehtävä kirjallisesti. Vaatimuksen sisällön osalta perusteluissa viitataan pakkokeinolain 8 luvun 16 §:n 1 momentissa säädettyyn kotietsintäpäätöksen sisällöstä. Itse lakiin ei ehdoteta sääntelyä vaatimuksen tai päätöksen sisällöstä. Laite-etsintää koskevassa tuomioistuimen päätöksessä olisi perustelujen mukaan pakkokeinolain 3 luvun 10 §:n mukaisesti lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta henkilöä epäillään ja hyväksytäänkö laite-etsinnän toimittaminen vaatimuksessa esitetyin perustein tai hylätäänkö se.

Pakkokeinolakiin sisältyy lukuisia säännöksiä, joissa määritellään tarkemmin, mitä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen ja/tai asiasta päättävän tuomioistuimen päätöksen tulee sisältää. Tällaisia säännöksiä ovat muun muassa pakkokeinolain 2 luvun 12 c § (ratkaisu tutkinta-arestista), 5 luvun 5 § (päätös matkustuskiellosta), edellä mainittu 8 luvun 16 § (kotietsintäpäätös) sekä pakkokeinolain 10 luvun salaisia pakkokeinoja koskevat vaatimukset ja päätökset.

Olisi perusteltua säätää myös tässä kohdin tarkemmin siitä, mitä laite-etsintää koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava. Pelkkä perustelujen viittaus pakkokeinolain 8 luvun 16 §:ään siitä, mitä vaatimuksessa on mainittava, tai säännösehdotukseen sisältyvä maininta ”soveltuvien osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä” ei voine olla riittävä eikä tarkempaan sääntelyyn ole mitään estettä. Yksityiskohtainen sääntely olisi omiaan ohjaamaan lain soveltajaa lainsäätäjän tarkoituksen mukaiseen toimenpiteen edellytysten harkintaan ja palvelisi esimerkiksi jälkikäteistä laillisuusvalvontaa. Muun ohessa laite-etsinnän kohteena olevan laitteen yksilöintiä on mielestäni perusteltua edellyttää säätämällä siitä laissa.

Momentin viimeisen virkkeen mukaan, jos kyseessä on 1 §:n 3 momentissa tarkoitettu tieto, noudatetaan soveltuvien osin, mitä erityisestä kotietsinnästä säädetään 15 §:n 1 ja 2 momentissa ja 17 §:ssä.

Perusteluissa (s. 32) todetaan tältä osin, että ”[j]os taas tuomioistuimen lupaan perustuvan laite-etsinnän yhteydessä selviää, että laite-etsintä

kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen laite-etsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi erityisen laite-etsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä (15 §:n 2 momentti). Asia olisi kuitenkin saatettava jälkikäteisesti tuomioistuimen käsiteltäväksi.”

Se, että asia olisi edellä mainitun mukaisesti saatettava jälkikäteisesti tuomioistuimen käsiteltäväksi, ei käy ilmi itse säännöksestä, vaan johtuu ilmeisesti 4 momentin ehdotetusta sääntelystä, jonka mukaan kiireellisessä tilanteessa toimenpiteestä päättäneen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on saatettava asia tuomioistuimen päätettäväksi. Ehdotetun 1 momentin sääntelyä olisi syytä selventää.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 2 momentti

Ehdotetun 2 momentin mukaan asia voidaan vaatimuksesta ratkaista kansliassa ilman istutokäsittelyä, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Vaatimus voidaan käsitellä sen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa, jos tuomioistuin harkitsee sen tarpeelliseksi. Käsitely voidaan pitää käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Asia ratkaistaan kuulematta laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua.

Perustelujen (s. 32–33) mukaan lähtökohtana olisi vaatimuksen käsitteleminen ja ratkaiseminen kansliassa ilman istutokäsittelyä, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Laite-etsinnän toimittamista koskevassa vaatimuksessa tulisi ottaa kantaa niihin perusteisiin, joiden vuoksi vaatimuksen käsitteleminen ilman istutokäsittelyä olisi soveliaasta tai tulisiko vaatimus käsitellä sen tehneen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Tuomioistuimen päätettävissä kuitenkin olisi kuulemistarpeen lopullinen ratkaisu. Laite-etsinnässä hankittavaan tietoon voi myös liittyä tiettyjä rajoitteita, kuten esimerkiksi 8 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitettua tietoa, jonka vuoksi tarpeen olisi käsitellä vaatimus sen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Käsitely voitaisiin pitää käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Asia ratkaistaisiin kuulematta laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua.

Ehdotettu muotoilu ”voidaan vaatimuksesta ratkaista kansliassa ilman istutokäsittelyä, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi” ja ”voidaan käsitellä sen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa, jos tuomioistuin harkitsee sen tarpeelliseksi” vaikuttaa jossain määrin turhalta kaksinkertaiselta sääntelyltä. Käsitykseni mukaan samaan johtaisi pelkästään pykälän ensimmäinen virke. Jos tuomioistuin ei harkitsisi soveliaaksi käsitellä asiaa ilman istutokäsittelyä,

ainoa mahdollisuus sen jälkeen olisi käsitellä asia istuntokäsittelyssä, vaikka ehdotettua 2. virkettä ei olisikaan.

Ehdotetun 2 momentin viimeisen virkkeen mukaan asia ratkaistaan kuulematta laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua. Tämä koskee ilmeisesti kaikkia 1 ja 2 momentin tilanteita. Tätä tukee se, että ehdotetussa 1 momentissa ei viitata pakkokeinolain 3 luvun 6 §:ään, joka edellyttää vangittavaksi vaaditun kuulemista.

Sille, että asia ratkaistaan laitteen haltijaa tai muuta siihen oikeutettua kuulematta, perustellaan esityksen perusoikeusjaksossa (s. 45) sillä, että ”etsintää ei tehdä kohdehenkilöltä salassa eikä laite-etsintävaatimuksen tuomioistuinkäsittelyssä olisi myöskään kyse laitteen haltijan tai muun siihen oikeutetun henkilön tietoisuuden täytymisen arvioimisesta. Myöskään laite-etsinnässä ei olisi, kuten ei ole muissakaan pakkokeinoissa, kyse toimivaltaisen viranomaisen ja laitteen haltijan välisestä keskustelusta, voidaanko laite-etsintä toimittaa, vaan kyse on laissa säädettyjen edellytysten täytyessä tehtävästä pakkokeinosta, jonka lainmukaisuuden arvioisi vielä erikseen tuomioistuin ennen kuin laite-etsintä toimitetaan.”

Edellä oleva sopii huonosti yhteen sen kanssa, että ehdotetun pykälän 5 momentin mukaan tuomioistuimen 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla ja ilman määräaikaa tehtävään kanteluun olisi oikeus ainoastaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. Mikäli näin säädettäisiin, ei laitteen haltijalla tai muulla siihen oikeutetulla ilmeisesti olisi mahdollisuutta tulla kuulluksi prosessissa lainkaan

Pidän ehdotusta kuulematta jättämisestä ongelmallisena. Pakkokeinolain suhteellisuusperiaatteen mukaisesti pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Jotta tuomioistuin voisi asianmukaisesti arvioida suhteellisuusperiaatteen merkitystä, tulisi laitteen haltijaa tai muuta siihen oikeutettua kuulla tai ainakin varata siihen tilaisuus.

Voimassa olevan sääntelyn perusteella näyttää mahdolliselta, että laite-etsintä voidaan kohdistaa myös muun kuin rikoksesta epäillyn laitteeseen. Pidän tätä jo sinänsä hyvin ongelmallisena. Vielä ongelmallisempaa on, jos tällä rikosepäilyyn nähden sivullisella henkilöllä ei ole oikeutta tulla kuulluksi päätettäessä laite-etsinnästä, jossa paljastuisi hänen mahdollisesti arkaluonteisiakin tietoja.

Pidän ehdotettua sääntelyä perustuslain 21 §:n oikeusturvaa koskevien vaatimusten kannalta hyvin ongelmallisena.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 3 momentti

Ehdotetun 3 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää laite-etsinnästä, jos on perusteltu syy olettaa, ettei laite sisällä

erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, muita arkaluonteisia tietoja eikä tietoja henkilön yksityiselämästä. Jos laite-etsinnässä havaitaan, että laite sisältää tällaisia tietoja, laite-etsintä tulee keskeyttää ja saattaa heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua, tuomioistuimen käsiteltäväksi 1 ja 2 momentissa säädetyn mukaisesti. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää laite-etsinnästä myös 21 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tilanteessa. Tällöin laite-etsintä tulee rajoittaa tietoihin, jotka ovat välttämättömiä laitteeseen oikeutetun henkilön selvittämiseksi ja laitteesta saadut tiedot on tämän jälkeen välittömästi hävitettävä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää laite-etsinnästä myös, jos laitteen haltija tai muu siihen oikeutettu vapaaehtoisesti käsillä oleva tilanne huomioon ottaen suostuu siihen ja edellytykset laite-etsinnän toimittamiselle muutoin täyttyvät.

Perusteluissa (s. 33) erityisten henkilöryhmien osalta viitataan rikosasioiden tietosuojalain (1054/2018) 11§:n 1 momentin mukaisiin henkilötietoihin. Muilla arkaluonteisilla tiedoilla tarkoitettaisiin esimerkiksi maksukortti- ja tilitietoja, rikostuomioita ja rikoksia koskevia sekä sosiaalihuollon asiakastietoja. Henkilön yksityiselämään liittyvillä tiedoilla tarkoitettaisiin sellaisia tietoja, joista voisi tehdä päätelmiä henkilön yksityiselämästä, kuten hänen päivittäisistä tottumuksistaan, vakituisista tai tilapäisistä oleskelupaikoistaan, päivittäisistä tai muista liikkumisistaan, suorittamistaan toimista ja sosiaalisista suhteistaan sekä sosiaalisista piireistä, joissa tämä henkilö liikkuu. Tällainen tieto voisi perustelujen mukaan pitää sisällään muun muassa tietoja henkilön elintavoista, osallistumisesta yhdistystoimintaan tai vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä tai muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista.

Perustelujen mukaan em. tietoja sisältävät laitteet ovat ainakin henkilökohtaiseen tai päivittäiseen käyttöön tarkoitetut matkapuhelimet, (tabletti-)tietokoneet tai muut vastaavanlaiset laitteet.

Laitteita, jotka eivät sisällä em. tietoja, ovat perustelujen (s. 34) mukaan esimerkiksi yritysten erilaiset työntekoon tarkoitetut laitteet, kuten työmaakoneet, kameravalvontalaitteet, kulkuneuvojen tietotekniset laitteet, ohjainlaitteet ja -palvelimet, liikenteen reititykseen liittyvät koneet, teollisuuden koneet ja laitteet sekä datan muodossa olevat kirjanpidot. Kirjanpitoaineistoon liittyen on kuitenkin huomioitava mahdollisuus, että mukana on tietoa esimerkiksi henkilön ammattiliiton jäsenyydestä, maksukorteista tai tileistä. Mikäli tapauskohtaisen arvioinnin perusteella on perusteltu syy olettaa laitteen sisältävän tällaisia tietoja, tulisi asia saattaa tuomioistuimen päätettäväksi ennen laite-etsinnän toimittamista.

Ehdotettu jaottelu tuomioistuimen luvan vaativiin ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä päätettäviin laite-etsintöihin laitteen oletettavan tietosisällön perusteella vaikuttaa sinänsä perustellulta. Koska ehdotettuun menettelyyn sisältyy kuitenkin aina se vaara, että virkamies päättääkin toimenpiteestä, jolla saadaan tietoa, josta päättäminen olisi (esimerkiksi kohteen mielestä) kuulunut tuomioistuimelle, hallituksen

esitykseen olisi kaivannut tilastoja tai arviota siitä, mikä osa asioista tulisi tuomioistuimen ja mikä osa virkamiehen ratkaistavaksi. Tällä olisi merkitystä sen arvioimiseksi, onko ehdotetun pääsääntöä koskevan poikkeuksen säätämiseksi perusteita käsittelyjen joutuisuuden tai tuomioistuimen resurssien säästämisen kannalta. Nimittäin, jos ehdotettuun poikkeavaan menettelyyn ohjautuisi vain vähäinen määrä asioista, ei kokonaisuuden kannalta liene järkevää säätää menettelystä, joka on omiaan aiheuttamaan jälkikäteisvääteitä väärästä päätösprosessista esimerkiksi vasta mahdollisen syytteen käsittelyn yhteydessä tai jossa vääjäämättömästi ainakin osa asioista joka tapauksessa tulee kuitenkin tuomioistuimen käsiteltäväksi ehdotetun 5 momentin mukaisessa menettelyssä.

Ehdotettu momentti sisältää myös laitteen haltijan tai muun siihen oikeutetun suostumuksella tehtävän laite-etsinnän, josta voisi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Perusteluissa (s. 34) on selostettu, mitä suostumukselta edellytetään. Sen mukaisesti suostumuksen tulisi olla vapaaehtoinen, ja annettu olosuhteissa, jossa suostuja on selvillä siitä, ettei hänellä ole velvollisuutta tähän. Suostumus tulisi pääsääntöisesti antaa kirjallisesti ja tilanteessa olisi otettava huomioon suostujan henkilökohtaiset ominaisuudet ja esimerkiksi mahdollinen päihtymystila sekä ikä (18 vuotta täyttänyt).

Ehdotettu menettely rinnastuu jossain määrin suostumukseen perustuvaan televalvontaan (10 luvun 7 §). Siinä menettely lienee käytössä yleisimmin epäillyn rikoksen asianomistajan laitteeseen kohdistuvassa televalvonnassa.

Suostumuksen osalta on todettava, että tavallinen kansalainen voi helposti kokea poliisin esittämät pyynnöt kehotukseksi tai käskyksi.

Laillisuusvalvonnassa on katsottu, että suostumus voidaan lievimpien pakkokeinojen ollessa kysymyksessä joissakin tilanteissa katsoa pakkokeinon käyttöön oikeuttavaksi perusteeksi. Ollakseen pätevä suostumuksen on oltava paitsi vapaaehtoinen, myös annettu olosuhteissa, joissa suostuja on selvillä siitä, ettei hänellä ole laillista velvollisuutta alistua toimenpiteeseen. Vastaavat edellytykset ilmenevät esityksen perusoikeusjaksossa (s. 41–42) selostetuista EIT-tuomioista.

Tärkeää on, että ennen hallituksen esityksen mukaista suostumusta kohteelle ehdotettaessa on harkinnassa päädytty siihen, että on olemassa perusteet esittää toimenpidettä koskeva vaatimus tuomioistuimelle. Suostumusta ei tule ehdottaa tilanteissa, jossa pidättämiseen oikeutettu virkamies on epävarma toimenpiteen 8 luvun 21 §:ssä säädettyjen edellytysten olemassaolosta ja siitä, esittäisikö hän vaatimusta tuomioistuimelle lainkaan.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 4 momentti

Ehdotetun 4 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää laite-etsinnästä myös, jos laite-etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen. Asia on saatettava tuomioistuimen päätettäväksi 1 ja 2 momentissa säädetyn mukaisesti heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua laite-etsinnän aloittamisesta. Jos kyseessä on 1 §:n 3 momentissa tarkoitettu tieto, noudatetaan soveltuvin osin, mitä erityisestä kotietsinnästä säädetään 15 §:n 1 ja 2 momentissa ja 17 §:ssä.

Ehdotettu menettely vastaa pääosin pakkokeinolain 10 luvun eräiden toimivaltuuksien kohdalla säädettyjä kiiretilanteita.

Perusteluissa (s. 35) on selostettu erilaisia tilanteita, joissa kysymys voisi olla momentin soveltamisesta. Perustelujen mukaan joissain kiiretilanteissa riittäisi tietojen kopioiminen (tarkemman tutkimisen jääden odottamaan tuomioistuimen päätöstä) kun taas toisaalta voi olla tilanteita, jotka edellyttävät tietojen tarkastelua tietojen mahdollisen häviämisen vuoksi. Tässä on syytä korostaa ehdotetun momentin mainintaa ”välttämättömyydestä”. Kiiretoimenpide tulee rajoittaa vähimpään mahdolliseen etsinnän turvaamiseksi, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 5 momentti

Ehdotetun 5 momentin mukaan, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on päättänyt laite-etsinnästä 3 momentissa tarkoitetulla tavalla, tuomioistuimen on laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön vaatimuksesta todettava, ovatko laite-etsinnän toimittamisen edellytykset olleet olemassa. Vaatimus on tehtävä 30 päivän kuluessa laite-etsinnän toimittamisesta tai siitä myöhemmästä ajankohdasta, jolloin vaatimuksen esittäjä on saanut tiedon laite-etsinnän toimittamisesta.

Tältä osin asiassa ei ole huomautettavaa.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 6 momentti

Ehdotetun 6 momentin mukaan tuomioistuimen 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kuitenkin ilman määräaikaa kannella päätöksestä. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen 4 ja 5 momentissa tarkoitettu päätöksestä saa valittaa erikseen. Valitus ei estä laite-etsinnän toimittamista. Edellä 3 ja 4 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksen nojalla toimitetussa laite-etsinnässä kertynyt aineisto on viipymättä hävitettävä, jos tuomioistuin

katsoo, että laite-etsinnän toimittamiselle ei ollut edellytyksiä. Hävittämistä voidaan kuitenkin lykätä, kunnes tuomioistuimen ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi.

Esityksen perusoikeusjaksossa (s. 43–44) on arvioitu edellä ehdotettua perustuslain 21 §:n turvaaman muutoksenhakuoikeuden kannalta.

Ehdotettu menettely näyttää johtavan siihen, että tilanteessa, jossa päätös on tehty 1 momentin perusteella, laitteen haltija tai muu siihen oikeutettu ei tule missään vaiheessa kuulluksi, koska 2 momentin mukaan häntä ei tarvitsisi kuulla toimenpiteestä päätettäessä.

Sen sijaan 5 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa on valitusoikeus tuomioistuimen päätökseen tilanteessa, jossa henkilöä on jo ”kuultu”, koska hän on tuomioistuimelle esittämässään vaatimuksessa voinut esittää näkemyksensä toimenpiteeseen. Valituksessaan hänellä on mahdollisuus toistaa kantansa ja tarpeen mukaan esittää lisäperusteluita.

Oikeusturvakeinona 1 momentin tilanteiden osalta tilanteissa, joissa laite-etsinnän alaista materiaalia ei käytetä todisteena, tai laitteen haltija ei ole myöhemmässä oikeudenkäynnissä itse asianosainen, perusteluissa viitataan kantelumahdollisuuteen valtioneuvoston oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle. Lisäksi viitataan mahdollisuuteen ajaa virkamiestä vastaan syytettyä virkarikoksesta ja mahdollisuuteen ajaa vahingonkorvauskannetta virkamiestä vastaan.

Mielestäni nämä ajatellut oikeusturvakeinot eivät ole riittäviä perustuslain 21 §:n kannalta. Mielestäni laitteen haltijaa tai muuta siihen oikeutettua – joka edellä 2 momentin kohdassa lausutun mukaisesti voi olla rikosepäilyyn nähden sivullinen – tulisi varata mahdollisuus tulla kuulluksi ja hänellä tulisi olla valitusoikeus. Ehdotetun sääntelyn perusteella siinäkin tilanteessa, että tuomioistuimen 1 ja 2 momentin mukaisessa menettelyssä tapahtuisi virhe – esimerkiksi siinä, että ei ole noudatettu erityistä kotietsintää koskevaa sääntelyä, vaikka olisi pitänyt – laitteen haltijalla tai muulla siihen oikeutetulla ei olisi valitusoikeutta eikä nähtävästi muutakaan mahdollisuutta saattaa asiaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

SUHDE KOTIETSINTÄÄ KOSKEVAAN SÄÄNTELYYN

Perusteluissa (s. 18) tuodaan esille ehdotetun sääntelyn suhde kotietsintää koskevaan sääntelyyn, mutta on katsottu, että ei ole katsottu tarpeelliseksi arvioida laajemmin pakkokeinolain kotietsintää tai paikanetsintää koskevaa sääntelyä ottaen huomioon kysymyksessä olevan Euroopan unionin tuomion kohdentuminen nimenomaisesti ainoastaan matkapuhelimen tietosisällön etsinnän suorittamiseen sekä sitä koskevaa edellytystä tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen ennakkovalvonnasta tietoihin pääsyn osalta.

Kuten perusteluissakin (s. 23–24) viitatussa HE 217/2022:ssa katsottiin, laite-etsinnästä päättämisen säätäminen tuomioistuimelle poikkeaa merkittävästi kotietsinnän osalta säädetystä menettelystä ja on ristiriidassa etsintää koskevan 8 luvun yleisen systematiikan kanssa.

Systematiikasta poikkeamista koskevaa ongelmaa vakavampi ongelma on kuitenkin se, että ehdotettu sääntely herättää vakavan kysymyksen, onko yleistä kotietsintää koskeva voimassa oleva sääntely yhteensopiva nyt käsillä olevasta EU-tuomioistuimen tuomiosta ilmenevien periaatteiden kanssa. Kotietsinnällä pääsääntöisesti vääjäämättä tulee tietoon sellaista erityisiin henkilöryhmiin kuuluvaa, muuta arkaluonteista sekä henkilön yksityiselämää koskevaa tietoa, minkä vuoksi EU-tuomioistuin katsoi, että laite-etsinnästä päättäminen kuuluu tuomioistuimelle tai muulle riippumattomalle hallintoelimelle.

Lienee sattumaa, että EU-tuomioistuimelle päätyi laite-etsintää koskeva asia kotietsintää koskevan asian sijaan. Osin tähän lienee vaikuttaneen se, että Suomi lienee ainoita Euroopan unionin maita, joissa kotietsinnästä ei päättä tuomioistuin tai muu vastaava riippumaton elin, vaan esitutkintaviranomainen.

Lienee selvää, että voimassa oleva pakkokeinolain sääntely kotietsinnästä on hyvin ongelmallinen EU-tuomioistuimen päätöksestä ilmenevien periaatteiden näkökulmasta, minkä vuoksi olisi perusteltua säätää kotietsinnästä soveltuvien osin samalla tavalla kuin ehdotetaan laite-etsinnän osalta.

POLIISITUTKINTAA KOSKEVA SÄÄNTELY

Perusteluissa (s. 18–19) viitataan oikeusasiamiehen hallituksen esityksen luonnoksesta antamassaan lausunnossa esiin nostettuun tarpeeseen arvioida laite-etsinnän toimittamisen sääntelyä poliisilain mukaisessa poliisitutkinnassa.

Hallituksen esityksen mukaan ei ole katsottu tarpeelliseksi tarkemmin arvioida kyseistä säännöstä koskien poliisitutkinnan turvaamista. Riittävän selväksi katsotaan, että mikäli kyse [poliisitutkinnassa] on laitteen sisältämän sähköisessä muodossa olevan datan tutkimisesta, tulisi noudattaa laite-etsintää koskevaa pakkokeinolain sääntelyä.

On valitettavaa, että asiassa ei katsota tarpeelliseksi avata poliisilakia sääntelyn täsmentämiseksi, koska laillisuusvalvonnassa on tullut esiin tulkintaongelmia poliisilain 6 luvun mukaisen poliisitutkinnan yhteydessä tehtävien etsintöjen toteuttamisessa.

Poliisilain 6 luvun 4 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi muun muassa tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle. Tiedossa on, että poliisi on toimittanut

laite-etsintöjä poliisitutkintojen yhteydessä (ainakin kuolemansyyn tutkinnoissa). Kyse on ollut nimenomaan laite-etsinnästä eikä poliisilain 5 luvun 8 §:n 5 momentissa erikseen säännellystä televalvonnasta kuolemansyyn tutkinnassa.

Poliisilain 6 luvun 4 §:n (tai aiemman vastaavan poliisilain säännöksen) esitöissä ei lausuta mitään laite-etsintää vastaavan toimenpiteen tekemisestä poliisitutkinnassa. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että tässä säännöksessä tarkoitettu esine tai asiakirja voi olla esimerkiksi tietokone tai matkapuhelin ja niiden sisältämät tiedot usein ovat (sähköisiä) asiakirjoja. Lainkohdan sanmuodon mukaan tämä poliisilain säännös oikeuttaisi tarkastamaan esineen, kun tarkastamisella voidaan olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä. Edelleen on katsottu, että koska lainvalmistelutöissä ei ole tuotu esille mitään aikaisemman käytännön muuttamisesta, voitaneen poliisin tarkastamat esineet ja asiakirjat tarpeen mukaan ottaa poliisin haltuun (Rantaeskola ym: Poliisilaki – kommentaari s. 161–162).

Sääntely on tältä osin hyvin yleisluontoista ja väljää. On hyvin kysymyksenalaista, onko oikeuskirjallisuudessa esitetty tulkinta hyväksyttävä, kun kysymys on perusoikeuksiin puuttumisesta. Viimeistään EU-tuomioistuimen em. tuomio antaa aiheen poliisitutkinnassa tehtävän laite-etsintää vastaavan toimenpiteen sääntelyn uudelleen arviointiin niin toimenpiteen edellytysten kuin toimenpiteen päättämistoimivallan osalta.

Laite-etsinnän edellytysten ja päätöksentekomenettelyn tulee olla sama riippumatta siitä, onko kysymys poliisitutkinnasta vai esitutkinnasta eikä tämän hallituksen esityksen lausuma siitä, että sähköisessä muodossa olevan datan tutkimisesta poliisitutkinnassa tulisi noudattaa laite-etsintää koskevaa pakkokeinolain sääntelyä ole riittävää, kun kysymys on perusoikeuksiin puuttumisesta jossain muussa kuin pakkokeinolain mukaisessa menettelyssä.

Oikeusasiamies
Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos
Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.